

אוצרות הסופר

קונטרס
מִסְנֵה מִשֶּׁה
עניני קבלה וזוה"ק
ממרחן החתם סופר זיע"א

ב' פרקים מתוך קונטרס
ברית ישראל
עניני מילה

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשע"ז

קובץ תשעה עשר

יוצא לאור לכבוד יומא דהילולא
של גאון ישראל וקדושו רכבו ופרשו
רבן של כל בני הגולה קודש הקדשים
מרחן רבינו משה סופר זיע"א
בעל ה"חתם סופר"

ב"ה תשרי תשס"ט לפ"ק

מכתב ממרן הגרעק"א זיע"א *

בענין קבלה בחרם ובשבועה בגט כשנתחרט הבעל

הנני פה כאורח נוטה ללון והראה לי כבוד מחו' ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם אב"ד פה ק' לאסק מו"ה מאיר נ"י ד' יאריך ימיו ושנות טובותו, את מכתב הרבנים המאוה"ג ב"ד רבא דק' קראקא בדבר הפשר הנעשה בענין ריחוק בין הדבקים הזוג הנ"ל.

וכאשר הודיע לי הגאון הנ"ל שהבע"ד חותר למצוא התרה על החרם, ואומר בפה מלא שאין רצונו לגרש, ואם יכפוהו לעשות כן מהחרם, מוכרח לעשות נגד רצונו אבל לבו בל עמו בזה ואין בדעתו לגרש רק מכח החרם.

וכאשר גם אני שמעתי כן מפי הבע"ד עצמו, לזה דבר קשה הוא להתיר אשה זו עפ"י גט באופן זה כאשר רבו גדולי ישראל פוסקים בזה בכלל גט מעושה, ומידי ספיקא דדינא לא נפקא, וראוי לדקדק ולהשגיח היטב כדת מה לעשות שלא יהי' פקפוק בדין בענין חמור כזה.

לאסק, יום א' סיון ע"ו לפ"ק

הק' עקיבא גינז מא"ש

* מכתב סוכב אודות הגט שנסדר בבי"ד דק"ק קראקא בשנת תקע"ו, והבעל חתם על כתב פשר אודות חלוקת הרכוש וזמן נתינת הגט ועוד פרטים, וקיבל ע"ע בחרם ובשבועה לאשר ולקיים הנ"ל. ונתחרט מקבלתו, והנידון אם אפשר לבטל קבלתו ושבועתו, והאבד"ק דק"ק לאסק הג"מ רבי מאיר צילך צ"ל כתב מכתב לבי"ד דקראקא ביום ב' סיון ובו מבאר כל החששות בנידון הנ"ל, ובתוה"ד הוא כותב: גם הקרה לפנינו גדול הארץ המפורסם הגאון מהו' עקיבא אבד"ק פוזנא והסכים לזה וצירף עוד חכמים אשר וכו' ע"כ. ובסוף מכתבו הוא מעתיק את מכתב מרן הגרעק"א שלפנינו. נתקבל מהג"מ ר' חיים אולמאן שליט"א ממאנטשעסטער יצ"ו ותשו"ח לו ולהג"מ ר' יו"ט ליפא ראקאו שליט"א שהמציאו לנו מכתב נפלא זה, ישאו ברכה מאת ה'.

מכתב ממרן החתם סופר זיע"א

אודות המחלוקת בין הכוללים בארה"ק*

[סיון תקפ"ח א]

שלום וכ"ט לידידי כנפשי ידיד עליון הרב המופלג החסיד הגביר הנגיד המפורסם כבוד קש"ת מו"ה צבי הירש נ"י לעהרן ב

... וכבר עשיתי מעשה זה כמו חצי שנה שלחתי מעות המקובץ מנדבות השייכים למו"ה שמואל אלעזר פירשתי שהם לכולל שהוא לבד, ומעות המקובץ מכללות מדינותינו שלחתי מהם ליד מוה' גרשון פקיד דחסידים, ומהם להרב מוה' ישראל בעה"מ ס' ת"ח^ג לחלוקת כולל פרושים.

אהובי י"ג, רע ומר הדבר שיבואו לאה"ק ויתחלקו ויתפלג לחצאין, ויטילו שם חסידים ופרושים, הוי מי פרוש ממי, ועוד בה שלישי מחברון חב"ד, ובעו"ה עלו למלעגים אלו על אלו, ואלו על אלו, למצוה רבה יחשב לכוף אותם להיותם לחבורה א' כמו שהי' אבותינו ואבות אבותינו מעולם ד, ולא כל הרוצה

* מכתב זה נעתק מתוך מכתבו של הג"מ רבי צבי הירש לעהרין זצ"ל אל מרן זיע"א, בו הוא מתנצל לפני מרן זיע"א שהוא מאוד רוצה לתווך השלום ועושה בכל מאמצי כוחו למען השלום. אבל מה שנחלקו הכוללים, כתב הרצ"ה דהחסידים הם היו הראשונים לפני שבעים שנה, ואח"כ באו הפרושים ונתחלקו, ואח"כ נחלקו חב"ד בעיה"ק חברון, ואח"כ החסידים בטבריא, ומאריך שם בענין זה.

א כך כותב הרצ"ה במכתבו ונתכבדתי בדברי קדשו מחדש סיון תקפ"ח.

ב הג"מ רבי צבי הירש זצ"ל מראשי הפקידים והאמרכלים באמשט"ד, כתבנו אודותיו בקובץ ד' (עמוד ג') ובקובץ ח' (עמוד ה'). עשה הרבה למען ולטובת עניי ארץ ישראל לסדר חלוקת הממון בין הכוללים והקבוצות השונות, ומשם תקחנו לטובה. כמה תשובות אליו בשו"ת חת"ס או"ח סימן ר"ד וחו"מ סימן ח' ט' והרבה מכתבים נתגלו בשנים האחרונות בכת"ק וחלקם כבר נתפרסמו, מכל אלו משתקפת הידידות העמוקה בין מרן זיע"א אליו.

ג [=תקלין חדתי], הוא הגאון רבי ישראל משקלאוו זצ"ל בעמח"ס תקלין חדתי. כתבנו אודותיו בקובץ ד' (עמוד ד').

ד ענין השלום בין הכוללים בארה"ק מוזכר בכאב באיזהו מקומן בכתבי מרן זיע"א. עיין בדרוש הספר על מיתת צדיקים ועל חורבן ארץ הגליל בארה"ק בדרשות חת"ס (ח"ב דף ש"צ טו"ב) בתוה"ד כתב וז"ל עוד זאת אמר הגאון הנ"ל [הג"מ רבי ישראל משקלאוו זצ"ל] כי תולה חטא חורבן הלז [נדפסת] כחטא חורבן בית שני על שנאת חנם. ובעו"ה יפה אמר כי שלשה עדרי צאן רבצו שם ס'פרדים פ'רושים ח'סידים, ובהם צדיקים ואנשי מעשה, אבל בני ישראל יפים הם והעניות מנוולתן, והיא המביאה שאין שלום ביניהם, כולו

ליטול את השם^ה יטול.

וכמדומה לי שביד פר"מ נ"י לעמוד בפרץ הזה, כי רוב חייהם תלוי בנדבות הבאים על ידו.

ויהי חלקי עם הגורר פרצה זו כי רבת היא בעו"ה, וגדול השלום וכו'.

[משח"ק סופר מפפד"מ]

קטטות ומריבות שנאת חנם ומלשינות, ולא נשא הארץ לשבת אותם וכו' ע"ש. ובשער יוסף שם ציין עוד לשו"ת חת"ס חו"מ (סימן י"ב) בתשובה להג"מ רבי ישראל הנ"ל בשנת תק"צ כתב שם מרן (באות ג') וז"ל ע"ד הפירוד, אוי נא לנו כי בושנו ונכלמנו, כי נאמר צדיקים יושבים בארץ הצדקה, ופזור הנאה להם, אוי לנו שכך עלתה בימינו, כינוס לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם, אבל מה נעשה שחטאתינו גרמו שאי אפשר להכניסם ע"כ יתפרדו וכו' ואין להאריך במה שלבו של אדם כשר דוה עליו וכו' עכ"ל.

ה ע"ד מליצה, כל אחד עושה כולל לעצמו וקורא לו שם לעצמו.

הספד על מרן החתם סופר זיע"א

מהג"מ רבי דניאל פרוסטיין זצ"ל ראב"ד פרעשבורג *

בעז"ה

[א]

איתא בגמרא בפ' אלו מגלחין {דף כ"ה א'} אמר ליה רב אשי לבר קיפוק: ההוא יומא מאי אמרת, אמר: אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי הקיר, אם

* הספד נפלא זה שכפי הנראה נאמר בשעת חימום בעת ההלווי' של מרן זיע"א, שיצא מפי ראש הבי"ד הג"מ רבי דניאל שמרן זיע"א קראו 'דניאל איש חמודות' עם ההערות וההקדמה הנפלאה, קבלנו מנכדו הג"מ רבי ברוך יהודא לשם שליט"א מירושלים עיה"ק, שהגיה וכתב את ההגהות. ישא ברכה מאת ה', ויזכה לברך בקרוב על המוגמר הוצאת כתבי הגר"ד זצ"ל לאור עולם.

הגה"ק ר' דניאל פרוסטיין זצ"ל, ראב"ד פרעשבורג, היה ידיד נפשו ואוהבו הנאמן של רבן של ישראל מרן החת"ס זצוק"ל, במשך רבות בשנים, הגר"ד והחת"ס הכירו זה את זה בעת שישב החת"ס בפרוסטיין (כנזכר בסוף ההספד שלפנינו), ובעת שעבר משם החת"ס לכהן כאב"ד בק"ק דרעזניץ ומאטערסדארף כתבו זה לזה מכתבים, שמהם ניכרת החיבה היתירה שנודעה ביניהם, הגר"ד היה מהפועלים ומהמסייעים למינויו של החת"ס כאב"ד פ"ב, ומעת שנתמנה לכהן בה פאר, היה לנאמן ביתו ולאיש סודו, אשר היה מעורב בענייני האישיים ובפעולותיו הציבוריות, קשרי עבודות אהבתו והערצתו של הגר"ד לחת"ס בולטים ביותר בימי חוליו של החת"ס, שבהם, בנוסף למה שהרבה בעצמו להעתיך בעדו, עורר אף את הציבור לעשות כן, בדבריו בהם הפליג בשבחיו, וכן ערך פריוני נפש עבורו (מהם עפ"י בקשתו של החת"ס), בשעותיו האחרונות של החת"ס היה מהעומדים לפניו, ובבואו אז לחדרו קרא החת"ס לעומתו: דניאל איש חמודות, וגילה לו דבר סתר, בעת הלוויה היה הגר"ד ראשון המספידים, ודבריו עשו רושם רב על השומעים, בפתח דבריו התייחס לשאלה, מדוע לא נענתה תפילת הרבים שהרכו להעתיך עבור החת"ס, ותשובתו היתה, שהסיבה לכך היא שעתה הגיעה עת זריחת שמשו של הכת"ס, ועל כן הוצרכה שמשו של החת"ס לשקוע, במעמד זה קיבל הגר"ד עליו את מרות הכת"ס ופנה אל הנמצאים שם לעשות כמותו, לאחר הספדו קרא את צוואת החת"ס ותרגמה לל"א, שבועיים לאחר מכן (ביום ה' לפ' לך-לך) נערך בביהכ"נ הגדול בפ"ב הספד מר על החת"ס, וגם כאן הספיד הגר"ד בתחילה, בספרו בשבחו של החת"ס גילה דברים שלא היו ידועים ברבים.

לאחרונה בעת אשר חיפשתי אחר כתי"ק של ק"ז הגר"ד לשם הוצאתם לאור, זכיתי למצא בין גזויו של הנגיד הנכבד רוצ"ח וכו' הר"ר אברהם אהרן לעזער הי"ו מב"פ נ"י, כמה הספדים מאת הגר"ד על החת"ס, שנים (או שלשה) מהם בקובץ קטן בן שבעה דפים ועוד הספד קצר שנכתב על שני דפים נפרדים, בראש ההספדים לא נכתב דבר על מועד אמירתם ועל כן אין לנו אלא השערות בענין זה (אף היותם הספדים על החת"ס אינה נזכרת בתחילתם, אך דבר זה אינו מוטל בספק, שכן החת"ס נזכר בפירוש בגוף ההספדים), בסו"ס דעת חת"ס

לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי רקק, בנחל שוטף נפלה חכה מה יעשו גבים

ח"ג מאת הגאון מוהר"ר בן ציון שטראססער שליט"א, שיצא לאור לאחרונה, זכיתי להדפיס מתוך הקובץ הנ"ל, הספד שלענ"ד יש לשער שהוא ההספד שנאמר שבועיים לאחר פטירת החת"ס, ובו שבחים נפלאים על החת"ס (שם גם כתבתי באריכות על קשריהם של הגר"ד והחת"ס במשך השנים ובפרט בימי האחרונים של החת"ס).

ההספד הנדפס כאן הוא ההספד הקצר שנכתב בפני עצמו, לענ"ד יש לשער שהספד זה הוא ההספד שנאמר בעת הקבורה, ואלו הנמוקים שעמדי להשערה זו, ראשית הספד זה קצר לעומת ההספדים האחרים, ומסתבר שהיה על הגר"ד לקצר במעמד זה, בו נכחו יותר מרכבת מלווים, ובו הספידו מלבדו: שני הדיינים האחרים, שנים מבני החת"ס ושנים מחתניו, וכבר נזכר שהגר"ד אף קרא את צוואת החת"ס ותרגמה, נמוק נוסף הוא על פי מה שמתברר מעיון בכת"ק האחרים של הגר"ד, שלא נתחדשו לו הדברים המובאים בהספד זה סמוך לשעת אמירתם, שכן חלקו הראשון של ההספד נמצא גם בדף אחר, שנכתב בכת"ק של הגר"ד שנים רבות לפני פטירת החת"ס (כן נראה מצורת כתה"י), ומשם נעתק על ידו להספד שלפנינו כמעט ללא שינוי, אפשר שדברים אלו היו מוכנים עמו לאמרם בעת מצא, זו פטירת אחד מארזי הלבנון, והוא גמר בדעתו להשתמש בהם בהספדו על החת"ס, אותו כינה בהספד אשכול- איש שהכל בו, ומור- כינויו של ראש הצדיקים (עי' בהערות שם), גם האמור בחלקו השני של ההספד על מעלת העוסק בתורה לשמה ובאורו לפסוקי קהלת: החכמה תעזו לחכם וכו', נמצא בכת"ק של הגר"ד משנים רבות קודם לכן (כבר בדרוש לפרשת תרומה תקנ"ח , יש לציין שבאור זה היה כנראה חביב ביותר על הגר"ד והוא נזכר עוד בכתביו, עוד יש להעיר דסימנא מלתא היא, שכתב הרבנות שנשלח לחת"ס מק"פ פ"ב, שהגר"ד היה מהחותרים עליו, פותח במלות פסוק זה), מאחר והגר"ד היה טרוד ביותר ביום פטירת החת"ס (עי' בלקוטי חב"ח ח"ה כ"ז ע"ד-כ"ח ע"א בענין הקשיים שהתעוררו בנוגע לסדרי הלוויה והקבורה של החת"ס, אשר הדיינים היו מהמתעסקים בהם) וזאת בנוסף לגודל צערו על אבידת רבן של ישראל אוהבו הנאמן במשך עשרות בשנים, מסתבר שלא היתה דעתו פנויה לערוך מערכות חדשות במילי דהספידא (מלבד זאת ספק אם היתה לו שהות לתת שינה לעיניו, לאחר שכנראה לא ישן בלילה שלפניו, בו היה מהעומדים לפני החת"ס), ועל כן בחר להשתמש בדברים שנתחדשו לו זה רבות בשנים וכבר נתלבנו על ידו, נמוק נוסף ועיקרי להשערה זו קשור בתוכן ההספד, שאף שלא נזכרה בו (כפי שלא נזכרה גם בשאר ההספדים) שאלת הגר"ד בענין הטעם לכך שלא נתקבלה תפילת הרבים על החת"ס, ותשובתו שהסיבה לכך היא שהגיעה עתה עת זריחת שמשו של הכת"ס, מ"מ אחד ממאמרי חז"ל שעליהם מיוסד חלקו הראשון של ההספד הוא דברי המדרש שעד שלא שקעה שמשו של משה וזרחה שמשו של יהושע, ומסתבר שאת הדברים בענין זריחת שמשו של הכת"ס הוסיף הגר"ד בשעת ההספד. אם נכונה השערה זו, מתברר שהגר"ד בהספדו על החת"ס, לא רק הכריז שעתה הגיעה עת זריחת שמשו של הכת"ס, ספר בשבחו והודיע טבעו ברבים, אלא גם הדגיש שזריחת שמשו במלואה והיותו ממלא מקומו של אביו הקדוש, תלויות בזכות הדור, ואכן כידוע זכה דורו ותקווה זו נתקיימה במלואה, שכן הכת"ס בנוסף להיותו ממלא מקומו של אביו בתורה וביראת חטא, מלא את מקומו בהנהגת ק"ק פ"ב ושאר ק"ק ארץ הגר רבתי, בהרכצת תורה לאלפי תלמידי ישיבתו הרמה, וכן בהשבת תשובות לרוב לקרוב ולרחוק (כפי שמתואר כ"ז בפירוט בתולדותיו שבס' חוט המשולש). ואקווה שדברי הגר"ד שמצאו חן בעיני שומעיהם בעת אמירתם (כדברי בעל לקוטי חב"ח: ושפתי כל הנמצאים בקשו לישק דבריו הנכוחים) ישאו חן בעיני המעיינים בצורה שלפנינו, ויעוררו לבם לאהבת תורה וליר"ש.

קטנים^ב, אמר ליה בר אבין: ח"ו דחכה ושלחבת אמינא בצדיקייא, אלא מאי אמרת, ככו לאובדים^ג ולא לאבדה, שהיא למנוחה ואנן לאנחה, חלש דעתיה עליהו^ד וכו' ע"כ.

ופי' רש"י^ה שהקפיד על ר' אבין שדימה מיתתו לאבדה, וקשה הא קרא כתיב, הצדיק אבד ואין איש שם על לב {ישעיה נ"ז}, וכן מיכה^ז אמר: אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין, וג"ל [לכאר] דהנה ראיתי ביערות דבש^ח בשם המדרש^ט, צרור המור דודי לי בין שדי ילין^י, אע"פ שמר לי, שנוטל הצדיק, דודי לי, שנטלו למשכון, וקשה איך שייך הסיפא דקרא, בין שדי ילין, וגם היאך שייך משכון^{יא}.

ונראה דהנה בישעיה {סי' ס"ה יב} אמר וז"ל: כה אמר ה' כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתוהו כי ברכה בו, כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל, והוצאתי מיעקב זרע ומיהודה יורש הרי, וירשוה בחירי ועבדי ישכנו שמה, ונראה דהכי פירושו, דאיתא במדרש^{יג} זורח השמש ובא השמש^{יד}, לא שקעה שמשו של משה עד שזרחה שמשו של יהושע ע"כ, וא"כ קשה למה אנחנו חסרים כל כך

לאחר ההודאה לנותן התורה ית"ש שזיכני לעסוק בדברי תורתו של זקני צוק"ל ולזכות בהם את הרבים, אודה בזה לנגיד הנכבד רא"א לעזער הנ"ל, על טובת עינו, ויה"ר שזכות זו תעמוד לו וישא ברכה מאת ה' בכל מפעליו, וכן אתן תודה למערכת אוצרות הסופר שליט"א שנאותו לתת אכסניא נכבדה להספד זה בקובץ חשוב זה.

ומכאן אצא בבקשה שטוחה לכל אשר בידו לסייע בהוצאתם לאור של כתי"ק של הגר"ד, או שידוע לו על מקום המצאם של כתבים ממנו שיואלל לפנות אלי, ואודה לו מאד.

דברי הנסמך על זכות אבותיו הקדושים, הק' ברוך יהודה לשם, נו"נ להגאון ר' דניאל פרוסטיץ צוק"ל, ולנכדו הגאון ר' בנימין זאב המכונה וואלף סופר זוסמאן צוק"ל מח"ס חליפות שמלת בנימין.

א מו"ק כ"ה ע"כ.

ב בגמ': מי גביס.

ג בגמ': לאבליס.

ד בהמשך הגמ' מובא שנענשו משום שהקפיד עליהם.

ה ד"ה חלש דעתיה.

ו פס' א'.

ז ד' ב'.

ח ח"א דרוש ז' (עמ' ר"ג במהדורת התש"ס).

ט כשהש"ר פ"א פס' י"ד איתא: רבי ברכיה אמר: אמרה כנ"י לפני הקב"ה בשעה שאתה מיצר לי, מימר לי, דודי לי, את נעשה דודי ורואה איזה הוא אדם גדול שיש בי שיכול לומר למדת הדין די, ואת נוטלו וממשכנו בעדי וכו'.

י שה"ש א' י"ג.

יא שמשכון אינו ניטל אלא לערכון, והדרך היא להשיכו, ואילו הצדיק שניטל היאך ישוב.

יב פס' ח-ט.

יג ב"ר פנ"ח ב' וקה"ר פ"א פס' ה', ועי' יומא ל"ח ע"ב וקדושין ע"ב ע"כ.

יד קהלת א' ה'.

הצדיקים, ועל כרחנו צ"ל דהקב"ה שותל^{טו} מקצת קדושת הצדיק הנפטר בנולד, והשאר נוטל למשכון, עד שיראה אם הדור כהוגן, והמנהיג לפי הדור^{טז}, וכדאיתא במשה רבינו, ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון [איש] אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו^{יז}, והדר אמר יי' ונתת מהודך עליו ע"כ, ולזאת אמרו י"ט פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני (ה)לכנה, ואיתא במדרש^{יב} אוי לאותה בושא.

וכן פי' הפסוק, כה אמר ה': כאשר ימצא התירוש באשכול, וזה הצדיק, וקרא[ו]^{כא} אשכול כדאיתא במשנה {סוטה כב} משמת יוסי בן יועזר בטלו האשכולות, איש שהכל בו^{כב}, ואמר אל תשחיתוהו כי ברכה בו, כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל, הכוונה אע"פ שהקב"ה נוטל הצדיק מ"מ אינו מסלק הקדושה לגמרי, רק משייר לנו מקדושתו בשביל הכשרים שבדור, אשר הם לכל הפחות במדרגת עבדים^{כד}, וכן אעשה, והוצאתי מיעקב זרע ומיהודה יורש הרי, אלו הצדיקים^{כה} שנקראו הרים^{כו}, כדכתיב^{כז} שמעו הרים את ריב ה', ואמר וירשוהו בחירי ועבדי ישכנו שמה^{כח}.

טו ע"פ לשון מאמרם (יומא ל"ח ע"ב) ראה הקב"ה שצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור דור וכו'.

טז עי' ערכין י"ז ע"א: וחד אמר פרנס לפי דורו, אמנם עיי"ש במסקנת הגמ', ועי' ר"ה כ"ה ע"ב שאחר שאמרו הא אין לך אלא שופט שבימי, הביאו את הפס' (קהלת ז' י') אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה וכו', ופי' רש"י (ד"ה אל תאמר, וכן על הפס' בקהלת שם) שהדבר תלוי בזכות הדור.

יז במדבר כ"ז י"ח, ועל פס' זה דרשו במדרש הנ"ל שעד שלא שקעה שמשו של משה זרחה שמשו של יהושע.

יח פס' כ', ועי' בב"ב ע"ה ע"א (וכן בספרי פנחס ק"מ) שדרשו מכאן: מהודך, ולא כל הודך.

יט בב"ב שם (וכן בספרי שם).

כ זהו המשך הגמ' שם, והובא ביל"ש פנחס רמז תשע"ו, ויש להעיר שלפי דברי הגר"ד מתבאר שהבושה אינה ליהושע אלא לבני דורו (שלא כמו שמתפרש מה שאמרו שם, אוי לה לאותה בושא, בענין מה שכל אחד ואחד נכוח מחופתו של חבירו לעת"ל), וכן משמע מדברי רשב"ם שם ד"ה אוי לה.

כא ואולי יש לתקן: ונקרא.

כב מ"ז ע"א.

כג כן פירשו בסוטה שם ע"ב ובתמורה ט"ו ע"ב, ובשהש"ר פ"א פס' י"ד איתא: מהו אשכול, איש שהכל בו: מקרא, משנה, תלמוד, תוספתות ואגדות.

כד אף אם אינם במדרגת בנים.

כה שיצא מיעקב ומיהודה זרע שיירש את קדושת הצדיקים שנשתלקו.

כו כן איתא בתנחומא אמור ה', וז"ל: צדקתך כהררי אל (תהלים ל"ז ז'), אלו הצדיקים שנמשלו כהרים, שנאמר שמעו הרים את ריב ה', ועיי"ש עוד בענין זה, ויש לציין עוד למה שמוזכר בגמ' (ר"ה י"א ע"א) ובמדרשים במקומות רבים שהאבות נקראים הרים, ולפ"ז אולי י"ל שהצדיקים שבכל דור ההולכים בדרכיהם (עי' ב"ר פנ"ו ז': אין דור שאין בו כאברהם וכו') ראויים להקרא על שמם.

כז מיכה ד' ב'.

כח לפי המבואר כאן פי' הפס' הוא שירשו בחירי הדור את קדושת הצדיק הנפטר, ועיי"ז הכשרים שבדור שהם בבחינת עבדים ישכנו לבטח.

ואיתא בירושלמי כס בשם ריש לקיש, דודי ירד לגנו לערוגות הבושם לרעות בגנים וללקוט שושנים⁷, לגנו זה העולם, לערוגות הבושם, זה ישראל, לרעות בגנים זה אומות העולם⁸, וכיון שישאל נקראו ערוגות הבושם, ראוי הצדיק ליקרא מור⁹, וצדור [הוא] מלשון צדור ותפוס, שתפס המור למשכון, וכדאיתא בגמרא¹⁰ אימא צדרי אתפסיה למשכון, וזה שאמר המדרש אע"פ שמר לי שנטול הצדיק, דהיינו שהוא נתפס¹¹, דודי לי, שלא נטלו אלא למשכון, ומסיים: בין שדי ילון, בין יונקי שדים ילון, שכבר נולד צדיק אחר¹².

ולפי זה משום הכי הקפיד רב אשי, שדימה אותו לאבדה ונגע בכבודן של ישראל, דלמא יעשו ישראל תשובה גמורה ויחזיר השי"ת המשכון ולא יהיה אבדה, בשלמא ישעיה וימכה אמרו הצדיק אבד, כיון שראו שכבר מת הצדיק [זה] כמה שנים, ולא שבו בתשובה שלימה, אבל רב אשי שהיה עדיין בחיים שפיר הקפיד, שמא יחזרו בתשובה, ויחזיר לנו הקב"ה המשכון, וא"כ ראוי לנו לחזור בתשובה.

[ב]

איתא במסכת שבת {דף ג"ה ע"ב}: תניא ארבעה מתו בעמיו של נחש, ואלו הן: בנימין בן יעקב, עמרם אבי משה, וישי אבי דוד, כלאב בן דוד, והקשה תוס' הא כתיב בקהלת¹³ כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ותירץ היינו ברוב בני אדם, ולי נראה [לתרץ] לפענ"ד [תירוצו אחר], דהנה יש להתבונן, מתחילה אמר שלמה¹⁴: החכמה תעוז לחכם מעשרה שלישים אשר היו בעיר, והדר אמר: כי אדם אין צדיק וכו', ומשמע שהוא נתינת טעם על החכמה תעוז לחכם. ונקדים מה שכתב הראשית חכמה {בהקדמה דף ג'¹⁵}, וז"ל: הא דאמר רבי מאיר בפרקי אבות¹⁶: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, הכוונה כי

כט ברכות פ"ב ה"ח ע"ש, וכיו"כ איתא בשהש"ר פ"ו פס' ב'.

ס שה"ש ו' ב'.

סא וממשיך: וללקוט שושנים, אלו הצדיקים שמסלקן מביניהן וכו' (ובשהש"ר הלשון: לסלק את הצדיקים שבישראל).

סב עי' מגילה י' ע"ב: ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים, שנאמר (שמות ל' כ"ג): ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור וכו' (ועי' רש"י חולין קל"ט ע"ב ד"ה מר דרור), וכיו"כ באס"ר פ"ו ב: מה מור ראש לכל הבשמים אף מרדכי ראש לצדיקים בדורו, ובשהש"ר פ"א פס' י"ג (עה"פ צדור המור וכו') איתא: מה המור הזה ראש לכל מיני בשמים, כך אברהם ראש לכל הצדיקים, ובילקוט רמז תתקפ"ג איתא (על פס' זה): אין ערב בכל הבשמים כמור וכו'.

סג ב"ב קע"ד ע"א וערכין כ"ב ע"א.

סד עי' שבת ל"ג ע"ב: בזמן שהצדיקים בדור צדיקים נתפסים על הדור.

סה וכדאיתא במדרש הנ"ל בכמה צדיקים שנולדו ביום פטירת צדיק אחר, וכן איתא כיו"כ בקדושין שם.

סו ז' כ'.

סז שם פס' י"ט.

סח במהדורה המצויה (ירושלים תש"מ) הוא באות כ"ב, כפי שציין הגר"ד במקומות אחרים, מובא ענין זה בשל"ה בכמה מקומות.

סט פ"ו מ"א.

(ב)[ה]עוסק בתורה בכונה זאת^מ הרי הוא כאלו קיים כל תרי"ג מצוות, כיון שהוא לומד בכונה זאת, על מנת לעשות כל שאפשר בידו לקיים, הקב"ה מעלה עליו כאילו קיים, כיון שאינו חסר מצדו, שהקב"ה יודע מחשבתו הטובה שבבא המצווה לידו יקיימנה, ועל דרך זה הוא מפרש^{מא} מה שאמרו רז"ל^{מב}: מקודשי^{מג} אלו בני אדם המקיימים את התורה מאלף ועד תיו, וזה דבר הנמנע לאדם אחד^{מד}, שתרי"ג מצוות, מהן תלויות בארץ ומהן מצוות יבום וכדומה וקרבנות, אלא על דרך הנדרש.

ואיתא במשנה בפרקי אבות^{מה}: לא עם הארץ חסיד ולא בור ירא חטא, ופי' הברטנורא^{מו}: עם הארץ, הכוונה על העוסק בישובה של ארץ ומשא ומתן ואין תורתו אומנותו, אע"פ שהוא יכול ללמוד^{מי}, האיש הזה אינו יכול להיות חסיד^{מז}, אבל ירא חטא יכול להיות, וידוע כי מילת חטא, פעמים המובן מלשון חטאת ומרי, ופעמים הוא מלשון חסרון, כמו שכתוב^{מס}: כמטרא לחץ ולא יחטא, דהיינו שלא יחסיר לפגוע בחציו למטרה.

מ על מנת לעשות, שזהו עיקר פי' לשמה לדעתו.

מא שם אות כ"ג.

מב שבת נ"ה ע"א.

מג ביחזקאל (ט' ו') כתיב: וממקדשי תחלו, ובגמ' שם אמרו: אל תקרי מקדשי אלא מקודשי.

מד שיש מצוות הנוהגות רק בישראלים, ויש שנוהגות רק בלויים או בכהנים, ועוד שיש שתלויות בתנאים שאינם בידו, או שאינן נהוגות בזה"ז וכמו שמבאר.

מה פי"ב מ"ה, ולשון המשנה: אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד.

מו על המשנה ולא עם הארץ חסיד כתב הר"ב: אבל ירא חטא אפשר שיהיה שהרי הוא בקי בטיב משא ומתן, ובפי"ה מ"י (על המשנה שלי שלך ושלך שלי עם הארץ) כתב: וזהו לשון עם הארץ האמור בכל מקום, שרוצה בתקונה של ארץ וכו', ועי' בדרשות כת"ס (מהדורות תש"ל) עמ' קכ"ב שכתב: מי שאינו עוסק בחכמת התורה, ומבלה עיקר זמנו ימי חייו בחכמת, הארץ ולתקן אותה לתועלת והנאת עוה"ז, נקרא עם הארץ, וכן פי' שם עד"ז את לשון הכתוב (ישעיה כ"ו ט') יושבי תבל, המיישבים את העולם ועוסקים בצרכי הגוף ולא בחכמת התורה, ובדרוש של הגר"ד לפרשת תרומה תקנ"ח (בו כתב את הביאור שלפנינו) הביא הגר"ד בענין זה את דברי רז"ל (שבת פ"ה ע"א) על הכתוב (בראשית ל"ו כ') אלה בני שעיר החור יושבי הארץ, שהיו בקיאים בישובה של ארץ.

מז פי' שהוא יודע ללמוד (וכ"ה לשונו בדרוש הנ"ל), ואף עושה כן לעתים, אלא שאין למודו אלא דרך עראי.

מח בדרוש הנ"ל הוסיף הגר"ד: ולפי הנ"ל אפשר לומר שבגדר חסיד הוא המקיים כל תרי"ג מצוות ע"י עסק התורה כולה (אבל ירא חטא היינו שמקיים המצוות הבאות לידו בלבד), ועוד יש לציין לדברי השל"ה בשם מדרשו של ר' נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר אות קפ"ה) שהביא הגר"ד במקומות אחרים, שאדם מתחסד עם קונו ע"י תורה לשמה, ובזהוהר (ח"ב קי"ד ע"ב ועוד) מבואר שגדר חסיד הוא המתחסד עם קונו.

מט באיכה ג' י"ב כתיב: ויציבני כמטרא לחץ, ובשופטים כ' ט"ז כתיב: כל זה קולע באבן אל השערה ולא יחטיא, ונראה שכוונת הגר"ד לכתוב זה, שכן מכאן הביא רש"י (בראשית ל"א ל"ט ומל"א א' כ"א) ראייה שפירוש לשון חטא הוא חסרון.

ולפי זה זו הכוונה בקהלת, החכמה תעוז לחכם, החכמה בכל מקום [הכוונה] על חכמת התורה¹, וחכם זה הת"ח, מעשרה שלישים אשר היו בעיר, ר"ל הירא חטא הוא הנקרא גבור ומושל², כמו שאמרו³: איזהו גבור הכובש את יצרו⁴, אשר היו בעיר דייקא, שאין תורתו אומנותו⁵ אלא [עוסק] בישובה של עיר, כמו שפירש הברטנורא בעם הארץ, ואמר הטעם כי אדם אין צדיק בארץ⁶ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ר"ל לא יחסיר מהמצוות, שאי אפשר לאדם אחד לקיים כל המצוות, אמנם מי שתורתו אומנותו⁷ זוכה לדברים הרבה, והרי הוא כאלו קיים כל התורה מאלף ועד תיו, וזהו היתרון לחכם⁸ שיושב⁹ ועוסק בתורה, אבל זה יכול להיות שלא יחטא האדם מימיו¹⁰, א"כ לא קשה מידי קושיית התוס'.

ולפי זה הצדיק מורינו ר' משה זצ"ל בודאי לא בחטאו מת, שהוא מלבד שלמד כל התורה כולה¹¹, ישנו בנמצא [ממנו] יותר משנים עשר מאות שאלות ותשובות¹²,

ג כדמצינו במקומות רבים בס' משלי עפ"י פי' רש"י (המיוסד עפ"י דברי רז"ל), ע"ש בפ"א פס' ב' וכו' ובפ"ב פס' ב' ו-ו' ובפ"ג פס' י"ג וי"ט ובפ"ח פס' א' ולהלן, ועוד הרבה כיו"ב.

נא ע' כוזרי מאמר ג' ב"ה'.

נב אבות פ"ד מ"א.

נג בדרוש הנ"ל הוסיף בבאור הכתוב במה שקיצר כאן וז"ל: היינו הת"ח שיושב ועוסק בתורה [דרגתו למעלה למעלה] מעשרה שליטים, ר"ל מצדיקים רבים שנקראים שליטים ביצור, ומקיימין המצוות הבאות לידם [בלבד].

נד דהיינו שאין עוסק בתורה בתמידות ומשים בה כל מעייניו, ואיננו עושה תורתו קבע ומלאכתו עראי בלבד כפי צורך פרנסתו (ע' בשו"ת הרא"ש כלל ט"ו סי' ח' ובשו"ע יו"ד סי' רמ"ג ס"ב).

נה בדרוש הנ"ל הוסיף בביאור לשון הכתוב בארץ: ר"ל הצדיק העוסק בישובה של ארץ. ועוסק בה לשמה כנ"ל.

נו ע"ד לשה"כ קהלת ב' י"ג.

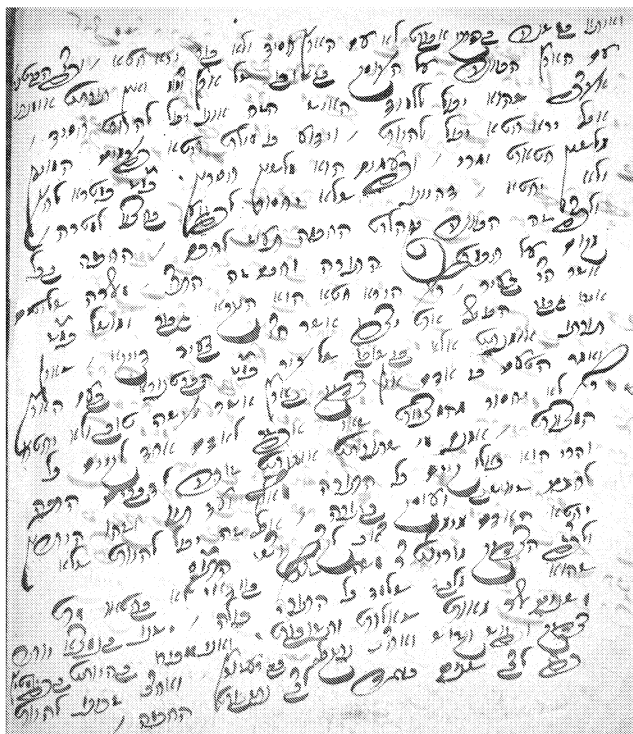
נח דהיינו שעוסק בה בקביעות ובהתמדה, כמאמרם (נדה ע' ע"ב): מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בשיבה וכו'.

נט אפילו זה שאין תורתו אומנותו, שיכול להיות ירא חטא, ומכ"ש מי שתורתו אומנותו. ס בס' לקוטי חב"ח ח"ה כ"ח ע"ב כתב שהגר"ד בהספדו על החת"ס (שבועיים לאחר פטירתו) סיפר בין שבחיו שקרוב לד' פעמים למד את כל הש"ס בעיניו, ובקשר לזה יש לציין לדברי הגר"ד בדרוש הנ"ל בענין חשיבות למוד הש"ס: והוא (הלומד תורה לשמה באופן המבואר שם) מוכרח ללמוד את כל הש"ס, באשר ששם כלול כל התרי"ג מצוות וכו', ועיקר התורה הוא הגמרא, והלמוד הזה הוא עיקר גדול לשבר כחות החצונים.

סא וגם דבר זה מראה שלמודו היה לשמה - לקיים כל אשר ביכלתו, ולהורות לאחרים ע"מ שיוכלו לקיים, וראה בענין זה בחוט המשולש עמ' ק"ז (במהדורת תש"ס).

בעמוד השער של שו"ת חת"ס נכתב כי החת"ס הניח אחריו אלף ושלש מאות ושבעים ושבע תשובות, ובלקוטי חב"ח שם כתב בשם הגר"ד בהספדו מספר דומה - אלף תשע"ז, וכבר ישבו על מדוכה זו של מנין תשובותיו של החת"ס (ראה בהקדמה לשו"ת חת"ס ח"ח וכן בפתח דבר לתשובות החדשות), עוד יש לציין למה שכתב בלקוטי חב"ח כ"ז ע"ב בשם הגר"ד, בדבריו בהם עורר את הציבור להתפלל לרפואת החת"ס: דעו בעד מי אתם מתפללים וכו' בכל ארצות אייראפא כל העולם מצפים לתשובתו, ובהספדו על החת"ס

ואני מכירו בהיותו בפרוסטיץ^{סב} צדיק ופרוש וקדוש, ואח"כ נתקבל בדרעזניץ, ואח"כ זכינו להיותו פה ל"ב שנים^{סג} כנגד ל"ב נתיבות החכמה^{סד}.

צילום כת"י רבי דניאל פרוסטיץ זצ"ל

(בסו"ס דעת חת"ס ח"ג) בדבריו בהם דימה את החת"ס לשמואל הנביא שהיה מהלך מעיר לעיר ושופט, כתב: וכמו כן היה הצדיק הנ"ל, בכל קצווי הארץ היה משלח חיצו תורתו ותשובותיו, כידוע ומפורסם.

סב החת"ס ישב בפרוסטיץ משנת תקמ"ו, לאחר שנפרד מעם רבו מהר"ן אדלר, ועד שנתקבל לרבנות דרעזניץ בשנת תקנ"ד, על הנהגותיו בתקופה זו, התמדתו בלימוד ופרישותו ראה בס' אבני בית היוצר (שהעתיק דברי בנו הגרש"ס) דף נ', ובס' חוט המשולש עמ' ל"ג-ל"ח, בסוף הספרו הנ"ל על החת"ס כותב הגר"ד: אשרי ילדותו שלא ביישה זקנותו, שאני הכרתי אותו בילדותו.

סג אורו של החת"ס החל לזרוח בפ"ב בחשוון תקס"ז, וסילוקו היה בכ"ה תשרי ת"ר, סמוך להשלמת שנתו הל"ג שם, אעפ"כ לא מנאה הגר"ד כאן משום שלא היתה שלמה.

סד הנוכחות בתחילת ספר יצירה, אפשר שכוונת הגר"ד לרמוז בזה לכך שהחת"ס הפיץ את מעיינות תורתו וחכמתו לתלמידיו הרבים ולדורשי תורתו בכל העולם, בעיקר בימי שבתו בפ"ב.